

เสน่ห์สำนวนภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

The Charm of Thai Idioms is Unique to the Thai Nation

ชญญารัตน์ ชื่นแสงจันทร์

Thanyarat Chuensangjan

โรงเรียนสหศึกษาบางบัวทอง นนทบุรี

Sahasuksabangbuathong School, Nonthaburi

E-mail: chuensangjanthanyarat@gmail.com

บทคัดย่อ

ภาษาไทย เป็นภาษาที่มีความงามและมีความไพเราะ เพราะภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเสียงสระ และเสียงพยัญชนะ ที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัว น่าฟังแล้วยังมีเสียงวรรณยุกต์ที่มีเสียงสูงเสียงต่ำแห่งดนตรี อีกทั้งเรื่องความงดงามของภาษาที่มีการสรรคำมาใช้ในลักษณะต่างๆ ทั้งการเล่นคำ การหลอกลำ คำ การใช้สำนวนไทย สำนวนไทยที่มีมูลเหตุหรือที่มาจากแหล่งต่างๆ กัน เช่น เกิดจากธรรมชาติ อาชีพหรือสิ่งแวดล้อมในชีวิต การกระทำของมนุษย์ การละเล่น และการพนัน เป็นต้น สำนวนไทยจึงมีความสำคัญ ในการบันทึกสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละสังคมไว้เป็นหลักฐาน และถ่ายทอดวัฒนธรรม สภาพชีวิตตามยุคสมัยในแง่มุมต่างๆ โดยให้ได้รับความหมายของสำนวน ลักษณะของสำนวน มูลเหตุการณเกิดของสำนวน เนื้อหาของสำนวน โครงสร้างของสำนวน และประเภทของสำนวน หรือการใช้โวหารต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแสดงถึงความมีเสน่ห์แห่งภาษาอย่างน่าอัศจรรย์ยิ่ง ภาษาไทยถือว่าเป็นวัฒนธรรมประจำชาติแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งและเป็นเครื่องมือสำคัญของการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ผู้ที่สามารถใช้ภาษาได้ดี จึงสามารถประสบความสำเร็จในการสื่อสารในระดับต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และในทางกลับกัน หากมีการนำภาษาไปใช้ไม่เหมาะสม ความผิดเพี้ยนแห่งภาษาย่อมจะส่งผลให้เกิดความเสียหายหลายประการอย่างแน่นอน ทั้งความเสียหายโดยตรงคือการใช้สื่อสารอาจไม่ประสบความสำเร็จแล้ว ยังมีความเสียหายของภาษาอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่เราต่างภาคภูมิใจกันมาช้านาน

คำสำคัญ: เสน่ห์, สำนวนไทย, ชาติไทย

Abstract

Thai is a beautiful language. And sweet Because Thai is a language with a vowel. And consonant there is also a ton of high-pitched tones of music. In addition, the beauty of the language has been used in various ways, such as playing the word diversity, Thai use. It is not the same as the other. Career or environment in life Human actions, games and gambling, etc. Thai idioms are important in recording the living conditions of each society as evidence. And culture Life in the modern era in various angles. Let's know the meaning of the calculation. Characteristics of calculations. The event of the calculation. Content of calculations Structure of calculations and types of calculations. Or the use of various styles. These are all very fascinating languages. Thai is a national culture that is very important and an important tool for communication. Those who can speak good

languages can succeed in communicating at various levels. It very good and vice versa If the language is not used. The distortion of the language will surely cause many damage. Both direct damage is the use of communication may not succeed. There is also a corruption of the national language that we have been proud of for a long time.

Keywords: Charms, Idioms, Thai Nation.

บทนำ

ภาษาไทยเป็นทั้งวัฒนธรรม เอกลักษณ์ และความภูมิใจของคนไทย แต่ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยได้ไม่ดีพอ ไม่รู้ว่ามีสระและวรรณยุกต์ของภาษาไทยกี่รูป ก็เสี่ยง คนไทยจำนวนมากยังเขียนภาษาไทยผิด พดพิต จับใจความผิด ฟังผิด อ่านผิด และที่สำคัญคือ กลุ่มคนที่เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาในการใช้ภาษาไทย คือ กลุ่มวัยรุ่น ดารา นักแสดง นักร้อง นักการเมือง และสื่อมวลชน ที่ทำให้ภาษาไทยอยู่ในขั้นวิกฤติมีการใช้ภาษาอย่างไม่เหมาะสมมีการใช้คำแสลงจนภาษาไทยเข้าขั้นวิกฤติ เพราะอาจได้ยินได้ฟังจากสื่อที่ถ่ายทอดมาจากดารา นักแสดง หรือบุคคลสาธารณะ และยิ่งร้ายไปกว่านั้น พบว่ามีการพูดภาษาไทยคำภาษาอังกฤษคำ จนเกิดปัญหาการสื่อสารและเข้าใจความหมายของภาษาในทางที่ผิด เนื่องจากภาษาสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคตามสมัย จะเห็นว่าคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาอย่างไม่ระมัดระวัง เพราะปัจจุบันสังคมอาจให้ความสำคัญกับภาษาน้อยไป เห็นภาษาต่างประเทศสำคัญมากขึ้น ซึ่งก็ไม่อาจโทษใครได้ ถึงแม้ว่าพ่อแม่อยากจะให้ลูกเก่งภาษาต่างประเทศแต่ภาษาไทยก็ไม่ควรละทิ้ง หรือไม่สนใจการใช้ที่ถูกต้อง เพราะภาษาทุกภาษาย่อมมีหลักการใช้ที่เหมือนกันคือ ต้องใช้ให้ถูกกาลเทศะ สถานที่ ถูกบุคคล ต้องชัดเจนทั้งการออกเสียงและใช้ประโยค ถูกต้องตามความหมาย และบริบทของภาษา นอกจากการเรียนรู้ภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศแล้วภาษาถิ่นของไทยก็มีความสำคัญมากเช่นกัน

ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเสน่ห์มีความเป็นเอกลักษณ์ของไทย เป็นภาษาของชาติ เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นเรื่องของคนในชาติของเราต้องเรียนรู้ศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด วิเคราะห์ วิจัย และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะเป็นภาษาหลักที่เราต้องใช้ดำเนินชีวิตประจำวันมากที่สุด

การใช้โวหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545 (2546: 776) ได้ให้ความหมายของโวหารว่า “โวหาร” ได้แก่ การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง การใช้ถ้อยคำดังกล่าวนี้ รวมรวมถึงการแต่งหนังสือและการพูดด้วยข้อความต่างๆ ที่เขียนหรือพูด ต้องได้เนื้อหาสาระดี มีความหมาย แจ่มแจ้ง ในการเขียนหรือพูดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราอาจใช้โวหาร ต่างๆ กัน แล้วแต่ข้อความและเนื้อหาสาระ โวหารในกระบวนการเขียนหนังสือของไทย แบ่งเป็น 5 ชนิด คือ

1. บรรยายโวหาร คือ โวหารที่ใช้เล่าเรื่อง หรืออธิบายเรื่องราวต่างๆ ตามลำดับเหตุการณ์ การเขียนบรรยายโวหาร จะมุ่งความชัดเจน เขียน ตรงไปตรงมา รวบรัด กล่าวถึงแต่สาระสำคัญไม่จำเป็นต้องมีผลความ หรือความปลุกย่อยเสริม ในการเขียนทั่วๆ ไปมักใช้บรรยายโวหาร เพราะเหมาะในการติดต่อสื่อสารเนื่องจากสำนวนประเภทนี้มุ่งสาระเขียนอย่างสั้นๆ ได้ความชัดเจนงานเขียนที่ควรใช้บรรยายโวหาร ได้แก่ การเขียนอธิบายประเภทต่างๆ เช่น เขียนรายงานวิทยานิพนธ์ ตำรา บทความ การเขียนเพื่อเล่าเรื่อง เช่น บันทึก จดหมายเหตุ การเขียน เพื่อแสดงความคิดเห็นประเภทบทความเชิงวิจารณ์ข่าว เป็นต้น

หลักการเขียนบรรยายโวหาร มีดังนี้

- เรื่องที่เขียนต้องเป็นเรื่องจริง ผู้เขียนควรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนเป็นอย่างดี โดยอาจรู้มาจากประสบการณ์ หรือการค้นคว้าก็ได้
- เลือกเขียนเฉพาะสาระสำคัญ ไม่เน้นรายละเอียด แต่เขียนตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม
- ใช้ภาษาให้เข้าใจง่าย หากต้องการจะกล่าวให้ชัดเจนอาจใช้อุปมาโวหารและสาธกโวหารเข้าช่วยได้บ้าง แต่ต้องไม่มากจนส่วน ที่เป็นสาระสำคัญกลายเป็นส่วนด้อยไป
- เรียบเรียงความคิดให้ต่อเนื่อง และสัมพันธ์กัน

2. พรรณนาโวหาร มีจุดมุ่งหมายในการเขียนต่างจากบรรยายโวหาร คือมุ่งให้ความแจ่มแจ้งละเอียดลออ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ซาบซึ้งเพลิดเพลินไปกับข้อความนั้น การเขียนจึงยาวกว่าบรรยายโวหารมาก แต่มีใช้การเขียนอย่างเียนเย้อ เพราะพรรณนาโวหารต้องมุ่งให้ภาพและอารมณ์ ดังนั้น จึงมักใช้การเล่นคำ เล่นเสียง ใช้ภาพพจน์ แม้เนื้อความที่เขียนจะน้อยแต่เต็มด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะอ่านได้รสชาติ

หลักการเขียนพรรณนาโวหาร มีดังนี้

- ต้องใช้คำดี หมายถึง การเลือกสรรถ้อยคำ เพื่อให้สื่อความหมาย สื่อภาพ สื่ออารมณ์เหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่ต้องการบรรยาย ควรเลือกคำ ที่ให้ความหมายชัดเจน ทั้งอาจต้องเลือกให้เสียงคำสัมผัสกันเพื่อเกิดเสียงเสนาะอย่างสัมผัสสระ สัมผัสอักษร ในงานร้อยกรอง
- ต้องมีใจความดี แม้จะพรรณนายืดยาว แต่ใจความต้องมุ่งให้เกิดภาพ และอารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับเนื้อหาที่กำลังพรรณนา
- อาจต้องใช้อุปมาโวหาร คือ การเปรียบเทียบเพื่อให้ได้ภาพชัดเจน และมักใช้ศิลปะการใช้คำที่เรียกว่า ภาพพจน์ประเภทต่างๆ ทั้งนี้เป็นวิธีการที่จะทำให้พรรณนาโวหารเด่น ทั้งการใช้คำ และการใช้ภาพที่แจ่มแจ้ง อ่านแล้วเกิดจินตนาการและความรู้สึกคล้อยตาม
- ในบางกรณีอาจต้องใช้สาธกโวหารประกอบด้วย คือ การยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดความแจ่มแจ้งโดยยกตัวอย่างสิ่งที่มีคล้ายคลึงกัน เพื่อให้เกิดภาพและอารมณ์เด่นชัดพรรณนาโวหารมักใช้กับการชมความงามอื่นๆ เช่น ชมสถานที่ สรรเสริญบุคคล หรือใช้พรรณนาอารมณ์ ความรู้สึก เช่น รัก เกลียด โกรธ แค้น เศร้าสลด เป็นต้น

3. เทศนาโวหาร หมายถึง โวหารที่มีจุดมุ่งหมายแสดงความแจ่มแจ้งเพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตามหรืออาจกล่าวได้ว่ามุ่งชักจูงให้ผู้อ่าน คิดเห็นหรือคล้อยตามความคิดเห็นของผู้เขียนเทศนาโวหาร จึงยากกว่าโวหารที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 โวหาร เพราะต้องใช้กลวิธีในการชักจูงใจ หลักการเขียนเทศนาโวหาร การเขียนเทศนาโวหารต้องใช้โวหารประเภทต่างๆ มาประกอบ กล่าวคือทั้งใช้บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร รวมทั้งอุปมาโวหาร และสาธกโวหารด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ใจความชัดเจนแจ่มแจ้งมีทั้งความหลักและความรองเป็นที่เข้าใจจนเกิดความรู้สึกนึกคิดคล้อยตามผู้เขียน ไปได้หากเป็นการแสดงความคิดเห็นควรอธิบายทั้งด้านที่เป็นประโยชน์และโทษ หรือแสดงเหตุและผลการเขียนเทศนาโวหาร ผู้เขียนต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เขียนเป็นอย่างดี สามารถอธิบายอย่างชัดเจน ทั้งควรพรรณนาให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ต้องรู้จักใช้เหตุผล และหลักฐานสนับสนุนความคิดเห็นที่ตนเสนอด้วย การลำดับความให้สัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผลจึงเป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการเขียนเทศนาโวหารโดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่า เทศนาโวหารแปลว่า โวหารที่มุ่งสั่งสอน โดยตีความคำว่าเทศนา ว่าสั่งสอน ความจริงเทศนาในที่นี้ หมายถึง แสดงกล่าวคือแสดงอย่างแจ่มแจ้งเพื่อให้เห็นคล้อยตามรูปแบบงานเขียนที่ควรใช้เทศนาโวหาร คือ งานเขียนประเภทบทความชักจูงใจ หรือบทความแสดงความคิดเห็น ความเรียง เป็นต้น

4. สาธกโวหาร คือ โวหารที่มุ่งให้ความชัดเจน โดยการยกตัวอย่างเพื่ออธิบายให้แจ่มแจ้งหรือสนับสนุนความคิดเห็นที่เสนอให้หนักแน่น นำเชื่อถือ สาธกโวหารเป็นโวหารเสริม บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร เช่น การเลือกยกตัวอย่างมีหลักที่ควรเลือกให้เข้ากับเนื้อความ อาจยกตัวอย่างสั้นๆ ในบรรยายโวหารหรืออาจยกตัวอย่างที่มีรายละเอียดประกอบในพรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร เป็นต้น ในการเขียนข้อเขียนต่างๆ นิสิตควรรู้จักเลือกใช้โวหารให้เหมาะกับจุดมุ่งหมาย ในการเขียนและเนื้อหาในบางโอกาส อาจต้องใช้โวหารหลายชนิดในงานเขียนชิ้นหนึ่งก็ได้ หลักสำคัญอยู่ที่ว่าต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับโอกาส จุดมุ่งหมายและเขียนได้อย่างถูกต้องตามลักษณะโวหารนั้นๆ

5. อุปมาโวหาร หมายถึง โวหารเปรียบเทียบ โดยตัวอย่าง สิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบเพื่อให้เกิดความชัดเจนด้านความหมาย ด้านภาพ และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าอุปมาโวหารคือ ภาพพจน์ประเภทอุปมานั้นเอง อุปมาโวหารใช้เป็นโวหารเสริม บรรยายโวหาร พรรณนาโวหารและเทศนาโวหารเพื่อให้ชัดเจนน่าอ่าน โดยอาจเปรียบเทียบกับอย่างสั้นๆ หรือเปรียบเทียบกับอย่างละเอียดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอุปมา โวหารนั้นจะนำไปเสริมโวหารประเภทใด

สรุปได้ว่า การใช้โวหาร คือ การใช้ถ้อยคำในการสื่อสารที่เรียบเรียงเป็นอย่างดี มีชั้นเชิง มีศิลปะ เพื่อสื่อให้ผู้รับสารรับสารได้อย่างแจ่มแจ้ง ลึกซึ้งและชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

ความหมายของสำนวน

ในภาษาไทยสำนวนและคำพังเพยมักจะใช้ในความหมายใกล้เคียงกันและมักจะใช้ควบคู่กันว่า สำนวนคำพังเพย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน ดังตัวอย่างดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1187) ได้อธิบายไว้ว่า สำนวน ถ้อยคำที่เรียบเรียง โวหาร บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้ สำนวนโวหารลุ่มๆ ดอนๆ ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ ร้าไม่ตีโทษปีโทษกลอง

สง่า กาญจนาคพันธุ์ กล่าวว่า สำนวน หมายถึง คำที่พูดอย่างหนึ่งแต่หมายถึงอีกอย่างหนึ่งในหนังสือปทานุกรมของกรมตำรา กระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2470 มีคำแปลไว้ที่ว่า ถ้อยคำที่พัวพันความเป็นคำสั้นและตรงดี คือ ถ้าไม่พัวพันความก็ไม่ใช่สำนวน

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2517: 1) สำนวน หมายถึง โวหารทำนองพูด ถ้อยคำที่เรียบเรียงถ้อยคำที่ไม่ถูกไวยากรณ์ แต่รับใช้เป็นภาษาที่ถูกต้องเป็นการแสดงถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ สำนวนไทย มักจะมีความหมายโดยนัยหรือเชิงอุปมาเปรียบเทียบหมายถึงรวมไปถึงคำคม คำพังเพย คำกล่าว และโวหารต่างๆ ด้วย

สรุปได้ว่า ถ้อยคำที่ใช้โวหารสำนวนหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านาน มักจะมีความหมายโดยนัยหรือเชิงอุปมาเปรียบเทียบ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ ร้าไม่ตีโทษปีโทษกลอง

ลักษณะของสำนวน

สำนวนเป็นคำกล่าวสั้นๆ มีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง มีลักษณะโดยรวมดังนี้

1. เป็นประโยคหรือวลี ที่มีถ้อยคำไพเราะ มีสัมผัสคล้องจอง มีการเล่นสัมผัสสระ หรือสัมผัสอักษร เช่น ชิงกีร์ช่าก็แรงก็แรงก่อกรรมทำเข็ญ เป็นต้น

2. ใช้ถ้อยคำสั้น กระชับรัด โดยมีความหมายที่ลึกซึ้ง กินความมาก เช่น กิ่งก่าได้ทองหัวล้าน ได้หิว เป็นต้น

3. ใช้ถ้อยคำในเชิงเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย หรือบุคลาธิษฐาน เช่น ลิงได้แก้วคางคกขึ้นวอ ซักแม่น้ำทั้งห้า เป็นต้น

4. ส่วนมากจะเป็นคำไทยแท้พยางค์เดียว เรียงกันอยู่เป็นกลุ่มคำ วลี หรือประโยค

สรุปได้ว่า สำนวนเป็นคำกล่าวสั้นๆ มีทั้งร้อยและร้อยกลอง มีลักษณะเป็นวลีหรือประโยคใช้ ถ้อยคำสั้น กะทัดรัด ใช้ถ้อยคำในเชิงเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย และส่วนมากจะเป็นคำไทยแท้พยางค์เดียว

มูลเหตุการเกิดของสำนวน

บุพผา บุญทิพย์ (2531: 95) ได้กล่าวว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดหรือที่มาของสำนวนมีมูลเหตุต่างๆ กัน ได้แก่

1. เกิดจากธรรมชาติ เช่น สำนวนว่า เต่าใหญ่ ไช้กลบ มีความหมายว่า ทำอะไรที่เป็นพิรุณแล้ว พยายามกลบเกลื่อนไม่ให้คนอื่นรู้ เป็นสำนวนที่มีที่มาจากธรรมชาติของเต่าใหญ่ เช่น เต่าตนุที่อยู่ในทะเล เวลาไข่จะคานเข้ามาบนหาดทราย ทำเลที่จะวางไข่ได้แล้วจะค้ำยทรายเป็นหลุมแล้วไข่ ไข่สุดแล้วจะเขี่ย ทรายกลบไว้แล้วเอาอกไถทรายให้เรียบเหมือนเดิมเป็นการป้องกันอันตรายให้ไข่ หรือสำนวน น้ำนิ่งไหลลึก หมายความว่าคนที่หิมๆ ไม่ค่อยพูดจามักจะมีความคิดลึกซึ้ง เปรียบได้กับน้ำที่ดูผิวข้างบนนิ่ง แต่ลึกลงไป ข้างใต้น้ำไหลไม่นิ่งเหมือนผิวข้างบน สำนวนที่เกิดจากธรรมชาติมีมาก เช่น แมลงเม่าบินเข้ากองไฟ ตื่นก่อนใจ ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้นไก่แก่แม่ปลาช่อน เป็นต้น

2. เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น จุดใต้ตำตอ หมายความว่า พูดหรือทำอะไรมาโดนกับ ผู้ที่เขาเป็นเจ้าของเรื่องนั้นเองหรือตัวเขาเอง โดยที่คนพูดหรือคนทำนั้นไม่รู้ตัว สำนวนนี้เข้าใจมาจาก จุดใต้ไฟให้สว่างควรจะเห็นหนทางแล้วยังไปปะทะกับต่อเข้าอีก นอกจากนี้แก่งท่าหาเสี้ยน ปากว่ามีเอถึง ปลุกเรอนคร่อมตอ ปิดทองหลังพระ กินข้าวต้มกระโจนกลาง พลังปากเสียสิ้น พลังตีนตกต้นไม้ เป็นต้น

3. เกิดจากอาชีพและสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เช่น ตำนาน้ำพริกละลายแม่น้ำ หมายถึงทำอะไรต้องเสียทรัพย์แล้วไม่ได้ประโยชน์คุ้มกับที่ต้องเสียไป เช่น ทำงานมกคล้อย่างใดอย่างหนึ่งจัดงาน หลายวันต้องหมดเปลืองมากมายหรือหมายถึงใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่ไม่เกิดประโยชน์ก็ได้ ตามคำในสำนวน ก็คือการตำน้ำพริกเป็นการเตรียมที่จะปรุงแกงทำเป็นอาหาร น้ำที่จะใช้ได้ละลายก็ต้องเป็นไปตามส่วนของ น้ำพริกจึงจะได้รสชาติดี แต่ถ้าตำน้ำพริกไปละลายในแม่น้ำก็เสียน้ำพริกไปเปล่าๆ ไม่มีประโยชน์ เพราะน้ำพริกจำนวนเพียงเล็กน้อย ส่วนแม่น้ำกว้างใหญ่ เอาลงละลายก็กระจายสูญหายไปสิ้น ไม่ทำให้น้ำ ในแม่น้ำเกิดอะไรผิดแปลกมาเลย นอกจากนี้ยังมีผาควยอย่าเสียดายพริก วัวหายล้อมคอก ไกล่เกลือกินต่าง เกี่ยวแฝกมุงป่า ก้นหม้อยังไม่ทันดำ เป็นต้น

4. เกิดจากอุบัติเหตุ เช่น ตกกระไดพลอยโจน หมายความว่า พลอยประสมหรือพลอยเป็นไปด้วย เมื่อเห็นว่าจำเป็นจะต้องทำตาม อธิบายว่าสำนวนนี้มีความเป็นสองทาง คือ ทางหนึ่งผู้อื่นเป็นไปก่อนแล้ว ตนเองพลอยตาม เห็นคนอื่นตกกระไดตนเองก็พลอยโจนตาม อีกทางหนึ่งไม่เกี่ยวกับคนอื่น ตนเองรู้สึกว่าจะถึงเวลาที่ตนเองจะต้องทำไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ ก็เลยประสมทำไปเสียเลย เทียบตามคำในสำนวนก็เท่ากับว่าตนเองตกกระไดแต่ก็ยังมีสติอยู่ ก็รีบโจนไปให้มันทำทางไม่ปล่อยให้ตกลงไปอย่างไม่มีท่า หรือสำนวนว่า น้ำเชี่ยวขวางเรือ หมายถึง การขัดขวางเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและกำลังเป็นไปอย่างรุนแรง ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อผู้ขัดขวาง เปรียบเทียบกับกระแสน้ำที่กำลังเชี่ยวมีความรุนแรง ถ้านำเรือไปขวางก็จะเกิดอันตราย สำนวนอื่นๆ นอกจากนี้ เช่น ดับไฟแต่ต้นลม ตกหลุม ตะครุบก เป็นต้น

5. เกิดจากระเบียบแบบแผนประเพณี ความเชื่อ เช่น ผีซ้ำด้ำพลอยหมายความว่า เมื่อถึงคราวเคราะห์ร้ายเนื้อฝื่ออาจบันดาลให้เกิดโทษนั้นได้ หรือกำลังเคราะห์ร้ายอยู่ ฝื่ออาจซ้ำเติมเอาด้วย หรือใช้ในความหมายว่า เกิดเคราะห์ร้ายซ้ำก็ได้ นอกจากสำนวนนี้ก็มีปลุกเร้าตามใจผู้อยู่ กระจุกร้องได้ เป็นต้น

6. เกิดจากลัทธิศาสนา เช่น ทำคุณบูชาโทษ หมายถึง ทำคุณแต่กลับเป็นโทษ ทำดีแต่กลับไม่ได้ดี บางครั้งก็ใช้ว่า ทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ได้บาป นอกจากสำนวนนี้ก็มีชนทรายเข้าวัด ตักบาตร ถามพระ กรรมตามทัน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไปวัดไปวา ได้พระมาลัยมาโปรด ผ้าเหลืองร้อน เป็นต้น

7. เกิดจากความประพฤติ อุปนิสัยของบุคคล เช่น ตำข้าวสารกรอกหม้อ หมายถึง ทำอะไรพอแต่ให้เสร็จเพียงครั้งหนึ่งๆ เรื่อยๆ ไป ในสมัยโบราณไม่มีร้านขายข้าวสาร เวลาจะหุงข้าวก็นำข้าวเปลือกที่เก็บไว้มาตำเป็นข้าวสารให้พอหุงกินกันไปวันๆ เท่านั้น นอกจากสำนวนนี้ก็มี ยกตนข่มท่าน ขี้เกียจหลังยาว คมในฝัก น้ำขึ้นให้รีบตัก เป็นต้น

8. เกิดจากการละเล่น เช่น ดูตาม้าตาเรือ ได้มาจากการเล่นหมากรุก ซึ่งมีตัวหมากเรียกว่า ม้าและเรือ มาเดินตามเฉียงทแยง ซึ่งทำให้สังเกตเห็นว่า ส่วนเรือเดินตายาวไปได้สุดกระดาน เวลาเดินหมากอาจผลอไม่ทันสังเกตตราที่ม้าอีกฝ่ายหนึ่งเดินหรือไม่ทันเห็นเรืออีกฝ่ายหนึ่งที่อยู่ไกล เดินหมากไปถูกตาที่ม้าหรือเรือฝ่ายตรงข้ามสักที่อยู่ก็ต้องเสียตัวหมากของตนไป การเดินหมากจึงต้อง ดูตาม้าตาเรือ ของฝ่ายตรงข้าม นอกจากนี้ก็มีจนแต้ม มาจากการเล่นหมากรุก เสือกินวัว อย่างสามขุม มาจากการเล่นกระบี่กระบอง ว่าติดลม มาจากการเล่นว่าว ไม่ตายก็คางเหลือง มาจากการชนไก่ ชกมวย เป็นต้น

9. เกิดจากนิทาน นิยาย ตำนาน เช่น ดอกพิกุลร่วงมาจากนิทานเรื่องพิกุลทอง ตัวนางพิกุลทอง เวลาจะพูดจะมีดอกพิกุลร่วงออกจากปาก ดอกพิกุลร่วงมักใช้เป็นสำนวนพูดกันว่าเมื่อถามเท่าไรก็ไม่พูด นิ่งเฉยเสีย กล่าวดอกพิกุลร่วงหรืออย่างไร หรือพูดสั้นๆ เพียงว่าดอกพิกุลจะร่วง ก็เป็นที่เข้าใจกัน คือนิ่งไม่พูด สำนวนที่มาจากนิทาน นิยาย และตำนานมีมาก เรื่องใดก็เป็นที่ยึดกันดีมีพฤติกรรมตัวละครประทับใจจะติดปากมาเป็นสำนวนพูดกันทั่วไป เช่น กระจ่างตื่นตูม เด็กเลี้ยงแกะชวานากับงูเห่า กบเลิกนาย งอมพระราม ลูกทรีตีปลาหน้าไซ ว่าแต่เขาโอหนาเป็นเอง เป็นต้น

10. เกิดจากพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ เช่น สำนวน ข้าวเหลือ เกลืออิม หมายถึง บ้านเมืองบริบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหารมีปรากฏในกฎมณเฑียรบาล กล่าวถึงพิธีอาษาวยุช คือ แข่งเรือแข่งพายตอนหนึ่งว่าสมรรถไชย ไกรสรมุขนั้นเป็นเรือเสียงทวย ถ้าสมรรถชัยแพไชร์ เข้าเหลือเกลืออิม สุขเกษมเปรมประชา ถ้าสมรรถไชยชนะไชร์ จะมียุคข้าวเป็นอาหารสำคัญที่สุดของคนไทย เกลืออิมก็เป็นของคู่มากับข้าว สำนวนนี้เห็นจะเป็นสำนวนเก่าที่สุดของไทยที่มีอยู่ในเวลานี้ นอกจากนี้ก็เช่น คนรักเท่ารอยตีนเสือ คนชังคนเปื้อกกว้างกว่าเสือเสือลำแพน เรือนท่านเคยอยู่ท่านเคยนอน หมอนท่านเคยเรียง เสบียงท่านเคยกิน เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเกิดของสำนวนมีมูลเหตุหลายทางด้วยกัน เป็นต้นว่า เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการกระทำ ความประพฤติ การกินอยู่ของคน เกิดจากแบบแผนประเพณีและวัฒนธรรม เกิดจากศาสนา เกิดจากนิยาย นิทาน ตำนานหรือประวัติศาสตร์ เกิดจากกีฬา การละเล่นหรือการแข่งขันและมูลเหตุอื่นๆ อีกมากมาย

เนื้อหาสำนวน

เนื้อหาของสำนวนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งต่างๆ รอบตัว (เรไร ไพรวรรณ 2551: 69-70) กล่าวถึงเนื้อหาของสำนวนไว้ดังนี้

1. เรื่องครอบครัว เช่น เห็นขี้ตึกว่าไส้ หมายถึง เห็นคนอื่นดีกว่าญาติพี่น้องลูกหลานของตนเอง นอกจากนี้ได้แก่ ลูกไม่ยอมหลนไม่ไกลต้น ช่างสารงูเห่า ข้าเก่าเมียรัก รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เป็นต้น

2. เรื่องการศึกษาอบรม เช่น ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด หมายถึง มีวิชาความรู้สารพัดแต่ตั้งตัวให้เป็นหลักฐานไม่ได้ หรือเมื่อถึงคราวมีเรื่องเกิดขึ้นกับตัว กลับไม่มีปัญญาแก้ไขให้รอดพ้นมาได้

3. เรื่องความรักและการครองเรือน เช่น ปลุกเรื่อนพอดัว หวีหัวพอกเกล้า หมายถึง จะทำอะไรให้ดูแต่พอสมควร เปรียบกับปลุกเรื่อนอยู่ต้องดูให้พอดีกับฐานะหรือทรัพย์ที่มี หวีหัวหรือแต่งผมก็ให้เหมาะสมกับตัวหรือรับกับใบหน้า นอกจากนี้ ได้แก่ ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ปลุกเรื่อนตามใจผู้อยู่หัวเป็นช่างเท้าหน้า เมียเป็นช่างเท้าหลัง มีผิวผิวดคิดจนตัวตาย ปลุกเรื่อนผิวดคิดจนเรื่อนทลาย รักเมียเสียญาติ เป็นต้น

4. เรื่องการทำมาหากิน เช่น หมายถึง มุ่งหมายหรือหวังจะได้สิ่งข้างหน้า หรือสิ่งที่คิดว่าจะมีข้างหน้า สิ่งที่หวังข้างหน้า อาจจะมีหรือไม่ได้ดังหมายเปรียบกับการเดินทางที่จะไปหาบ่อน้ำเอาข้างหน้า ซึ่งอาจจะไม่พบหรือพบแต่ไม่มีน้ำก็ได้ นอกจากนี้ ได้แก่ น้ำขึ้นให้รีบตัก ทำนาอย่าเสียไร่ เลี้ยงไก่อย่าเสียรัง สายป่านสั้น หากินโดยลำแข้ง หาเข้ากินค่า ทำนาเข้าสวน ซ้อสวนเข้าทุน เป็นต้น

5. เรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจและการครองชีพ เช่น นุ่งเจียมหม่มเจียม หมายถึง การใช้ฝ้านุ่งผ้าหม่มแต่งตัวตามควรแก่ฐานะของตน และหมายรวมไปถึงให้รู้จักสงบเสงี่ยมเจียมตนในเรื่องทั่วๆ ไปด้วย นอกจากนี้ ได้แก่ มีสติฟังบรรจบให้ครบบาท เก็บเล็กผสมน้อย อย่าเอาเนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง เป็นต้น

6. เรื่องเกี่ยวกับตน เช่น ตีตนก่อนไข้ หมายถึง ได้ข่าวหรือได้รู้ว่าจะมีอะไรที่ไม่ดีเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจริงหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ แต่กระวนกระวายทุกซักร้อน หวาดกลัวไปเสียก่อนนอกจากนี้ ได้แก่ ชี้ขลาดตาขาว อย่าลืมหิวเหมือนวัวลืมหิน ไก่จามเพราะชนคน งามเพราะแต่ง เป็นต้น

7. เรื่องสังคม สماعคม เช่น น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า หมายถึง ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน นอกจากนี้ ได้แก่ คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย คบคนพาลพาลไปหาผิด คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นต้น

8. เรื่องวาจา เช่น พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง หมายถึง พูดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียจะดีกว่าสองไพเบี้ย มีคำราว 6 สดางค์ นอกจากนี้ ได้แก่ ปลาหมอตายเพราะปาก พูดดีเป็นศรีแก่ตัวพูดชั่วอัปราชัยวาจาเหมือนงาช้าง ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ ต่อให้อมพระมาพูด ซ้องปากแตก เป็นต้น

9. เรื่องเกียรติยศชื่อเสียง เช่น ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ เสือเปรียบกับผู้ชายที่เก่งสำนวนนี้จึงหมายถึงเป็นผู้ชายที่เก่งกล้าสามารถต้องทำอะไรให้สมกับความเก่งนั้น นอกจากนี้ ได้แก่ เสียชีพอย่าเสียสัตย์ ชาติเสือไม่ทิ้งลาย ไวลาย ไวยศ เป็นต้น

10. เรื่องการปกครอง เช่น นายรักเหมือนเสือทอด นอกจากนี้ ได้แก่ สมภารกินไก่อวัด สมภารไม่ตีหลวงชีสกรอกอย่าสอนสังฆราช บ้านเมืองมีชื่อมีแป

11. เรื่องศีลธรรม วัฒนธรรม เช่น ชายผ้าเหลือง หมายถึง ใช้จิวรที่ลูกบวชให้บิดามารดา เชื่อกันว่าการบวชนั้นเป็นกุศลมากจะช่วยให้พ่อแม่พ้นทุกข์ นอกจากนี้ยังมีอีก เช่น ความตายเป็นของไม่เที่ยงของหายตะพายบาป ไม่เห็นแก่ชื่ก็เห็นแก่ผ้าเหลือง ชายสามโบสถ์

12. เรื่องความไม่ประมาท เช่น อย่าจับงูข้างทาง ซึ่งงูจะแว้งกัดได้ นอกจากนี้ ได้แก่ กันไว้ดีกว่าแก้ ตีงูให้หลังหัก คีบก็ทะเลศอกก็ทะเล เป็นต้น

13. เรื่องกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้ทุกข์แก่ท่านทุกขนั้นถึงตัว เป็นต้น

สรุปได้ว่า เนื้อหาของสำนวนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น เรื่องครอบครัว เรื่องการศึกษาอบรม เรื่องความรักและการครองเรือน เรื่องการทำมาหากิน เรื่องศีลธรรม เป็นต้น

โครงสร้างของสำนวน

เรไร ไพรวรรณ (2551: 67-68) ได้อธิบายว่า สำนวนมีโครงสร้างเป็นคำ วลี และประโยค ดังนี้

1. คำ สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นคำ มีทั้งที่เป็นคำพยางค์เดียว และคำหลายพยางค์ เช่น หมู หมายถึง ง่าย สะดวก อ้วน สกปรก เสื่อ หมายถึง ด้ร่าย มีอำนาจ กล้วย หมายถึง ง่าย กรอบ หมายถึง ยากจน เจรวัด หมายถึง มีตำแหน่ง ไม่มีอำนาจ ไม่มีใครนับถือ กาฝาก หมายถึง แฟนกินอยู่กับผู้อื่นโดยไม่ทำประโยชน์อะไรให้ นกกะปูด หมายถึง ชอบพูดแพร้งพรายความลับ

2. วลี ถ้าพิจารณาตามโครงสร้างลักษณะนี้อาจแบ่งได้เป็น

- นามวลี เช่น ช่างทำหน้า ไก่แก่แม่ปลาช่อน ผู้ตีแปดเสาแทรก ทาสในเรือนเบี้ย ทองแผ่นเดียวกัน หมาหางด้วน ขม้นกับปูน เป็นต้น

- กริยาวลี เช่น ตักน้ำรดหัวตอ กินทิพย์ เข้าขา ขอไปที่คิดบัญชี โง่เง่า เต่าตุ่น ดูตาย เป็นต้น

- วิเศษณ์วลี เช่น ดีแตก ดำเป็นเหนียง งามหน้า ขาวเป็นไขปกอก มากหมอมากความขาวเป็นสำลีเม็ดใน ดำเป็นตอตะโก ไกลปืนเที่ยง เป็นต้น

3. ประโยค สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นประโยคมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- ประโยคความเดียวหรือเอกรรณประโยค เช่น มีกินมีขี้

- ประโยคละประธาน เช่น เข้าป่าอย่าเสียเหมือง เข้าเมืองอย่าเสียขุน ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกโง่งหน้าไม้

- มีคำว่า อย่า อยู่ระหว่างประโยค เช่น วิวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา ตัวเป็นไทอย่าคบทาส ตัวเป็นปราษฎ์อย่าคบพาล เป็นต้น

- มีคำว่า มัก อยู่ระหว่างประโยค เช่น กล้านักมักบิ่น ดิ้นนักมักเจ็บ ทุกนักมักเศร้า เป็นต้น

- มีคำว่า ให้ อยู่ระหว่างประโยค เช่น เขียนเสือให้วัวกลัว นกยาวให้ให้ให้บัน รักสั้นให้ต่อดักลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชูให้หมั่นเกี้ยว เป็นต้น

- แบบอนกรรณประโยคที่มีคำซ้ำกัน เช่น ซ้ำคำที่ 1 ของแต่ละประโยค เช่น ซักน้ำเข้าลึก ซักศึกเข้าบ้าน พลังปากเสียสิน พลังตีนตกต้นไม้ ซ้ำคำที่ 2 ของแต่ละประโยค นกผิตป่า ปลาผิตน้ำ น้ำสั่งฟ้า ปลาสั่งฝน ซ้ำคำที่ 3 ของแต่ละประโยค เช่น หวิมพอกเกล้า กินเหล่าพอเมา ทำนาออมเกล้า ทำปลาออมเกลือซ้ำคำที่ 4 ของแต่ละประโยค เช่น คบคนให้ดูหน้า ซ้อผ้าให้ดูเนื้อล้กลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชูให้หมั่นเกี้ยว ซ้ำคำที่ 2 และ 3 ของแต่ละประโยค เช่น ช่างย้อมรักป่า ปลาอ้อมรักน้ำ ไม้คดตัดได้ คนคดตัดไม่ได้ ซ้ำคำที่ 2 และที่ 4 ของแต่ละประโยค เช่น ขึ้นกเป็นนก ซี้ไม้เป็นไม้ รอดปากเหยี่ยวปากกา เลี้ยงลูกเสือกจะเซ

- แบบอนกรรณประโยคที่มีคำตรงข้ามกันในแต่ละประโยค เช่น ชั่ว-ดี ชั่วช่างซี ดีช่างสงฆ์ ดี-ชั่ว รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา ง่าย-ยาก ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก เพื่อนกินหาง่าย เพื่อนตายหายาก ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน เป็นต้น

สรุปได้ว่า โครงสร้างของสำนวนนั้นมีทั้งคำที่เป็นคำพยางค์เดียว และหลายพยางค์ การใช้วลีทั้งที่เป็นนามวลี กริยาวลี วิเศษณ์วลี และการใช้ประโยคที่เป็นใจความเดียวหรือเอกรรณประโยค

ประเภทสำนวน

ประเภทของสำนวนนี้มีผู้ศึกษาและจัดแบ่งโดยใช้เกณฑ์ในการแบ่งต่างๆ กันไปแล้วแต่จะมุ่งเน้นศึกษาในรายละเอียดแบบใด เช่น เป็นตามการเกิด แบ่งตามเนื้อหา เป็นต้น นิตยา กาญจนวรรณ (2547) ได้อธิบายประเภทของสำนวนไว้โดยสรุปดังนี้

1. แบ่งตามมูลเหตุการณเกิดของสำนวน การแบ่งลักษณะนี้โดยการพิจารณาจากมูลเหตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดสำนวนขึ้น ได้แก่ การเกิดจากธรรมชาติ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เกิดจากอาชีพและสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เกิดจากอุบัติเหตุ ซึ่งกล่าวได้ว่ารายละเอียดไว้แล้วในหัวข้อมูลเหตุการเกิดของสำนวน

2. แต่งการแบ่งลักษณะการใช้เสียง การแบ่งลักษณะนี้อาจแบ่งอย่างกว้างๆ ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีเสียงสัมผัส และกลุ่มที่ไม่มีเสียงสัมผัส ดังนี้

1) กลุ่มที่มีเสียงสัมผัส คือ สำนวนที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกันแบ่งได้เป็น

- สัมผัสสระ เช่น เสียตายเกลือเนื้อเน่า พุดศอกออกมา สี่เท้ายังรู้พลาดนักปราชญ์ยังรู้หลั่งบุญหนักศักดิ์ใหญ่

- สัมผัสพยัญชนะ เช่น ชิงกีร์ชาก็แรง มะนาวกลมเกลี้ยง ไม่มีใครกลิ้ง เสียกำซ้ากอบ ยูให้รำดำให้รั้ว เป็นต้น

2) กลุ่มที่ไม่มีเสียงสัมผัส ได้แก่ สิบไม่รู้เท่าชำนาญ กว่าถั่วจะสุกกาก็ไหม้ เสน่ห์ปลายจวัก หยิบมือเดียว เป็นต้น

3. แบ่งตามลักษณะการใช้ภาพพจน์ ภาพพจน์เป็นการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้น โดยอาศัยถ้อยคำสำนวน การแบ่งสำนวนในลักษณะนี้ ได้แก่

1) แบบอุปมา เป็นสำนวนที่นำสิ่งต่างๆ มาอ้างเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า เหมือน อย่าง ดัง รวากับหรือยั้งกะ เป็นคำเชื่อมในการเปรียบเทียบ เช่น ทำงานเหมือนหมาเลียน้ำร้อน หมายถึง ทำงานไม่เรียบร้อย ไร้ใจไม่ได้ว่าจะเหมือนเนื้อช้าง หมายถึง พุดแล้วไม่คืนคำ ถอยหลังเหมือนกุ่ม หมายถึง ชี้ขาด

2) แบบอุปลักษณ์ สำนวนลักษณะนี้จะมีการเปรียบเทียบคล้ายกับแบบอุปมา ต่างกันตรงที่ไม่มีคำเชื่อม แต่จะนำเอาลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมาใช้เพื่อชักจูงความคิดให้เปรียบเทียบในสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึง เช่น หมาเห็นข้าวเปลือก หมายความว่า เห็นแล้วชอบแต่ไม่สามารถจะได้สมหวัง อาจจะเป็นด้วยฐานะต่ำกว่า เปรียบได้กับหมาเห็นข้าวเปลือกจะกินก็กินไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีอีก เช่น ตีนแมว ดอกฟ้ากับหมาวัด จระเข้จะเข้ขวางคลอง คางคกขึ้นวอ หมูไม่กลัวน้ำร้อน ไก่อ่อน น้ำตาลใกล้หมด เป็นต้น

3) แบบบุคลาธิษฐาน คือ การนำสิ่งไม่มีชีวิตหรือนามธรรมมากล่าวถึงเหมือนเป็นบุคคลที่มีชีวิต เช่น ปากมีหูประตูมีช่อง ข้าวรักนา กระตู่ร้องให้ ฝนสั่งฟ้าปลาลั่งน้ำ น้ำใสใจจริง เป็นต้น

4) แบบอริพจน์ หรือภาพพจน์เกินจริง เช่น ออกใหม่ไฉ่ข่ม พุดน้ำไหลไฟดับ เอาหัวเดินต่างตีน อยู่ในปากเสือปากหมี เสียงเท่าฟ้าหน้าเท่ากลอง เส้นผมบังภูเขา เคียวอยู่ในท้อง เป็นต้น

5) แบบนามนัย คือ การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนย่อยแทนส่วนรวมทั้งหมด หรือแทนความคิดทั้งหมดที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น ข้าวเหลือเกลืออิม หมายถึง บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร นอกจากนี้ เช่น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ข้าวยากหมาแกง หมอบราบคาบแก้ว อุณหภูมิผาคั่ง เป็นต้น

6) แบบเล่นเสียงและจังหวะ คือ มีเสียงสัมผัสและจังหวะ เช่น ยูให้รำ ดำให้รั้ว รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ คบคนให้ดูหน้าซื้อผ้าให้ดูเนื้อ คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก เป็นต้น

4. แบ่งตามโครงสร้าง การแบ่งลักษณะนี้โดยพิจารณาโครงสร้างของสำนวนเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งเป็นคำ วลี ประโยค ได้แก่ ไก่ ตีนแมว ไปพบวัวอย่าบั้นเชือก ไปเห็นเรือก้อย่าตั้งร้าน ดังได้อธิบายรายละเอียดไว้ในหัวข้อโครงสร้างของสำนวน

5. แบ่งตามเนื้อหา การแบ่งลักษณะนี้โดยพิจารณาตามลักษณะของเนื้อหาในสำนวนเป็นเกณฑ์ เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัว การศึกษาอบรม ความรักและการครองเรือน เป็นต้น ตามรายละเอียดดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อเรื่องนี้เนื้อหาของสำนวน

6. แบ่งตามสิ่งที่นำมาเปรียบหรืออ้างอิง การแบ่งลักษณะนี้โดยพิจารณาจากสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบอ้างอิง ซึ่งส่วนใหญ่จะเปรียบเทียบอ้างอิงกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอาจจะเป็นพืชสัตว์สิ่งของหรือเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจจะแบ่งประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1) เกี่ยวกับสัตว์ จำนวนที่เกี่ยวกับสัตว์มีจำนวนมากเพราะวิถีชีวิตของคนไทยมีความใกล้ชิด และผูกพันกับสัตว์สัตว์ต่างๆ ที่นำมาเปรียบเทียบได้แก่ สัตว์บก เช่น

- วัว-ควาย ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก สีขอให้ควายฟั่งเป่าปีเข้าหูควาย รักวัว ให้ผูกรักลูกให้ดี วัวพันหลัก วัวสันหลังหวะ วัวหายล้อมคอก เสี้ยมเขาควายให้ชนกัน ไม้หลักปักขี้ควาย

- ช้าง อ้อยเข้าปากช้าง เห็นช้างเท่าหมู ช้างจับตักแต่น ช้างเผือกเกิดในป่า เลี้ยงช้างกินขี้ช้าง เห็นช้างขี้ช้างตามช้าง ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิดไม่มิด ฆ่าช้างเอางา

- เสือ เขียนเสือให้วัวกลัว จับเสียมือเปล่า ปล่อยเสือเข้าป่า ซาติเสือจับเนื้อกินเอง เนื้อเข้าปากเสือ หน้าเนื้อใจเสือ เอาไม้ไปแหงเสือ เสือหิว เสือเก่า เสือซ่อนเล็บ ลบลายเสือ

- หมา เคาะกะลาให้หมาตีใจ ขี้ใหม่หมาหอม เป็นความกินขี้หมาตีกว่า หมาจนตรอก ไม่มีมูล ฝอยหมาไม่ขี้ ขี้ไม่ให้หมากิน หมาลอบกัด หมาหุ้ม สัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น 1) ปลาจับปลาสองมือ ขุดบ่อล่อปลา เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง น้ำมาปลากินมด น้ำลตมดกินปลา น้ำเย็นปลาตาย หงิมๆ หยิบขึ้นปลามัน 2) หอย ปู กุ้ง ตีนเท่าฝ่าหอย จับปูใส่กระดัง มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือน ไหว ความเป็นกุ้งแห้ง เอากุ้งฝอยไปตักกะพง 3) กบ เขียด คางคก กบในกะลา กบเฝ้ากอบัว กบตะครบกบ กระดุกกบกระดุกเขียด คางคกขึ้นวอ กบเลือกนาย ซาติคางคก ยางหัวไม่ตกไม่รู้สีสัตว์เลื้อยคลาน เช่น (1) งู งูกินหาง เฒ่าหัวงู งูเจี้ยวเขี้ยวขอ ตีงูให้กากิน ล้วงคองูเห่า หมองูตายเพราะงู ชาวนาทักงูเห่า งูพิษ คิดคด ตีงูให้หลังหัก (2) จระเข้ จระเข้พาดหาง หนีเสือปะจระเข้ จระเข้ครีบหนอง ลูกเสือกูกจระเข้ จระเข้ขวางคลอง สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ (3) เต่า โง่งเงาเต่าตุน เต่าใหญ่ไขกอลบ หนวดเต่าเขากระต่าย เต่าหัวหด คลานเหมือนเต่า ข้ำเก่าเต่าเลี้ยง (4) สัตว์เลื้อยคลานอื่นๆ ตุกแกกินปูร้อนท้อง กิ้งก่าได้ทอง จิ้งจกเปลี่ยนสี ไล่เดือนคลุกขี้เถ้า เกลียดเหมือนกิ้งกือไล่เดือน สัตว์ปีก เช่น 1) นก นกกระจอกกินน้ำ นกตอ นกสองหัวนกรู้ ปล่อยนกปล่อยกา นกไร้ไม้โหด พรากลูกนกลูกกา ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว 2) ไก่ ไก่ได้พลอย ไก่แก่ หนึ่งเหนียว ไก่อ่อน ตีนก่อนไก่ ไก่งามเพราะขนคนงามเพราะแต่ง เจ้าชู้ไก่แจ้ ปล่อยไก่ 3) กา แร้ง เต็นแรงเต็น กาสาวไล่ให้กากิน การหน้าดำเขาจำหน้าได้ แรงเหมือนมด อดเหมือนกา แร้งลง หวานคอแร้งกาฝาก

2) คน จำนวนที่เกี่ยวกับคน มีการเปรียบเทียบกับส่วนต่างๆ ของร่างกายการประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งค่านิยม ความคิด ความเชื่อและประเพณี ดังนี้ เกี่ยวกับคน เช่น คนดีชอบแก้ไข คนจัญไรชอบแก้ตัว คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย คนในอยากออก คนนอกอยากเข้า คนลุ่มอย่าทับ ลูกผีลูกคน คลองคุด ยังไม่เท่าคน คนยากกว่าผี ผู้ตีว่าศพ อวัยวะต่างๆ เช่น

- หน้า หน้าใหญ่ใจโต หน้าเนื้อใจเสือ ไล่หน้ากาก ตีหน้ายักษ์ หน้าขึ้นนอกตรม

- หัว หัวหกกันขวิด หัวเรือใหญ่ หัวเสีย หัวราน้ำ หัวเก่า หัวกระทิ หัวขี้เลื่อย หัวหอม

- คอ คอทั้งสันหลังเหล็ก ก้างขวางคอ คอทองแดง ดักคอ คอขาดบาดตาย ห่วงคล้องคอ ปลอกคอ คอเป็นเอ็น

- ปาก จมูก ปากปลาร้า ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ ปากหวาน ปากหอยปากปู ยิ้มจมูกคนอื่น หายใจ หูผีจมูกมด รูปหน้าปะจมูก ยืนจมูก

- ตา เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม ตบตา ตาบอดได้แว่น ตาบอดสอดตาเห็น ตาฝ้าืองตาสลึง ตาร้อนเป็นไฟ ผงเข้าตาตัวเอง

- ใจ ใจกว้าง ใจแคบ ชูบผอมตรอมใจ สุขใจได้คิด ใจจิตใจดำ เตือดเนื้อร้อนใจ น้อยเนื้อต่ำใจ ผิดพ้องหมองใจ สองจิตสองใจ ใจดีผีเข้า

- มือ แก้มือ คั้นไม้คั้นมือ กลับหน้ามือเป็นหลังมือ จับมือใครดม ไม่ได้ตบมือข้างเดียว ฝีมัลลายมือ สู้รบตบมือ สิบเบี้ยกลัดมือ มือไวใจเร็ว มือเก่า มือใหม่

- ลิ่น ลิ่นทอง ลิ่นไม่มีกระดูก ลิ่นกับฟัน ลิ่นตัวดีถึงใบหู ร้อยลิ่นกะลauanพูดเล่นลิ่น ลิ่นลังกา ลิ่นกระด้างคางแข็ง

- หู กอขอไม่กระดิกหู ไซหู เป่าหู ฟิงหูไว้หู หูทวนลม หูเบา คู่หู หูดับตบใหม่

- ขา เข้าขา ปัดแข้งปัดขา ไทกระเทียมต่อขา อ้าขาผวาปีก ขาประจำ ขาจร ขาใหญ่

- กระดุก กระดุกขัดมัน เกลียดเข้ากระดูกดำ กระดุกแข็ง กระดุกออกนอกเนื้อ คดในช่องอใน กระดุก หนึ่งหุ้มกระดูก แข่งซึกหักกระดูก กระดุกคนละเบอร์ กิริยาอาการหรือการกระทำของมนุษย์ เช่น

1) กิน การกินการอยู่ใครไม่สู้พ่อ การพวยการถ่อพ่อไม่สู้ใคร กัดก้อนเกลือกิน กินแกงร้อน กินไข่แดง กินขันหมาก กินข้าวต้มกระโจมกลาง กินที่ล้นไขที่แจ้ว กินนอกกินใน กินน้ำใต้ศอก กินน้ำเห็นปลิง กินน้ำ

ไม่เผื่อแล้ง 2) เดินเดินลอยชาย เดินสายกลาง ผู้ดีตื่นแดง ตะแคงตื่นเดิน เดินข่มมธณี เดินขบวน เดินแต้ม เดินสาย 3) นอน จะขี้จึงหาขอน จะนอนจึงหาเสื่อ นอนกลางดินกินกลางทราย นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่เห็น

นอนกินบ้านกินเมือง นอนตาไม่หลับ 4) พุด พุดง่ายพังกยาก อมพระมาพุด พุดน้ำท่วมทุ่ง พุดมะนาวไม่มีน้ำ พุดดีเป็นศรีแก่ตัวพุดชั่วอัปราชัย พุดคล่องเป็นรื่องน้ำ พุดไม่มีทางเสียง 5) เกิด ตาย เกิดในเรือนเบี้ย เกิดปี่น้ำน้อย

เคาะกะลามากเกิด รู้ก่อนเกิด เกิดหนเดียว ตายหนเดียว ตายดาบหน้า ตัวตายตัวแทน ฆ่าไม่ตายชายไม่ขาด จับให้มันคั้นให้ตาย เมามตนลิ่มตาย เมากายลิ่มแก่ ธรรมชาติ ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มี

อิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและพฤติกรรมของมนุษย์อย่างมาก จึงปรากฏในสำนวนมากมาย ดังตัวอย่าง (1) น้ำ เช่น น้ำลตตอดผุดตักน้ำรดหัวตอ น้ำมาปลากินมด น้ำลตมตกินปลา ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา

ต่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ ตัดน้ำไม่ขาด คลื่นใต้น้ำ ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน กรวดน้ำคว่ำขัน น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (2) ฝน เช่น ฝนตกไม่ทั่วฟ้า ข้าวคอยฝน ฝนตกก็แข่ง ฝนแล้งก็ดำ ฝนจะตก ขี้จะแตก คนจะตาย

พระเจ้าเส็ก (ห้ามไม่ได้) ฝนตกขี้หมูไหล คนจัญไรมาพบกัน ฝนตกอย่าเชื่อดาว มีเมียสาวอย่าไวใจ ฝนสั่งฟ้า ฝนตกไม่มีเค้า (3) ฟ้า เช่น ถ่มน้ำลายรดฟ้า ครีมน้ำฟ้าครีมนฝน พลอยฟ้าพลอยฝน ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ ฟ้าไม่

กระเทือนสนหลัง สุดหล้าฟ้าเขียวฟ้าเครื่องสนหลัง นุ่งลมหม่มฟ้า หนาวลมหม่มผ้า หนาวฟ้าผิงไฟ

สรุปได้ว่า ประเภทของสำนวนนั้นแบ่งตามการเกิดของสำนวน เช่น แบ่งตามลักษณะการใช้เสียง แบ่งตามลักษณะการใช้ภาพพจน์ แบ่งตามโครงสร้าง แบ่งตามเนื้อเรื่อง แบ่งตามสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ หรืออ้างอิง เป็นต้น

บทสรุป

ภาษาไทยนั้นเป็นภาษาที่มีเสน่ห์ เป็นภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ แสดงให้เห็นถึงความ เป็นไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมา เป็นความภาคภูมิใจของคนในชาติไทย และสำนวนไทยเป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน และยังคงใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน บางสำนวนความหมาย อาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา วิถีชีวิตของคนที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและความ ก้าวหน้าทางวิทยาการ เช่น การประกอบอาหารในครัวเรือน ปัจจุบันจะไม่ค่อยมีการใช้ฟันหรือถ่าน หุงข้าวกันแล้ว ดังนั้น เยาวชนรุ่นหลังคลอจะเข้าใจถ้อยคำสำนวนดังกล่าวไม่ได้ชัดเจนลึกซึ้งเท่าเดิม เป็น ต้น การศึกษาที่มาความหมาย และประเภทของสำนวนนอกจากจะทำให้เข้าใจถึงแนวคิด คำสอน ประเพณี วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนได้อย่างถูกต้องชัดเจนแล้วยังเป็นการรักษามรดก

วัฒนธรรมทางภาษาของไทยไว้ได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดี โดยทั่วไปก็ย่อมหมายถึงความรู้ในการพูดอ่านเขียนภาษาไทยเป็นคนที่ควรได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดีควรคอนไปในทางความหมายของผู้ที่มีความรู้ในการเขียนภาษาไทยมากกว่าการพูดหรือการอ่านเพราะความรู้หรือความสามารถในการเขียนภาษาไทยเป็นอย่างคนเขียนเป็นจริงๆ นั้นเป็นงานที่มีความละเอียดลออไปด้วยศาสตร์และศิลป์แห่งภาษาที่บุคคลผู้นั้นนำเอาตัวอักษรมาร้อยเรียงผสมให้เกิดเป็นคำเป็นข้อความหรือเป็นเรื่องราวขึ้นมาให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ให้ได้สัมผัสรสชาติแห่งภาษาที่ให้คุณค่า ประโยชน์ของการเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดีถ้าจะกล่าวไปแล้วผู้ใดเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดีเปรียบเสมือนผู้นำมิโอบเบิกทางสำคัญให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตได้จริงอยู่คนเรานั้นแนวว่าชะตาชีวิต โชคเคราะห์ของแต่ละคนไม่อาจวัดให้ทัดเทียมกันได้แต่อย่างน้อยผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดี (หรือแม่ภาษาอื่น) ก็มักเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่งในระดับเหนือคนธรรมดาที่มีความรู้ภาษาไทยธรรมดาอย่างจริงจังแน่นอน โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้เป็นเอกในภาษา ดังคำกลอนของสุนทรภู่ที่ว่า “อันความรู้รู้กระจ่างแต่อย่างเดียวขอให้เชี่ยวชาญเถิดจะเกิดผล” เราจึงมักพบเสมอว่าคนที่มีความรู้ภาษาไทยที่รู้จริงสามารถใช้ภาษาไทยทำมาหากินได้หลากหลายอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยบางที่ตัวท่านเองก็อาจไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไปว่าการประกอบอาชีพของท่านในปัจจุบันนี้ก็ต้องอาศัยความรู้ภาษาไทยนี้แหละมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด

ส่วนสุนทรียภาพแห่งอักษรภาษาไทยนั้น จะเห็นได้ว่าอักษรภาษาไทยไม่เพียงแต่จะสามารถใช้ประโยชน์ในการนำมาเป็นเครื่องมือทำมาหากินของผู้คนเกือบทุกแขนงอาชีพตั้งแต่ผู้บริหารสูงสุดของประเทศไรล่ลงมาถึงชั้นเสมียนพนักงานผู้คนผู้รู้ภาษาไทยอ่านภาษาไทยออกยังประโยชน์โดยการบริโภคอักษรภาษาไทยในฐานะอาหารสมองเพื่อฝึกสองสัพพะวิทยาการกัน ทว่าบ้านทัวเมืองอีกด้วยเหนืออื่นใดยามว่างจากกิจการงานประจำที่คนไทยเราต้องทำกันเป็นกิจวัตรแล้วผู้คนชื่นชอบการอ่านหนังสือยิ่งถือการอ่านเป็นงานอดิเรกเพื่อความบันเทิงแห่งอารมณ์ของตนจากผลงานสร้างสรรค์อักษรไทยออกมาในรูปเรื่องราวข่าวสารสารคดีนิยาย นวนิยายโคลงฉันทกาพย์กลอนด้วยอารมณ์สุนทรียภาพแห่งอักษรภาษาไทยซึ่งมีทั้งเด็กเล็กไรเรียกลำดับตลอดจนไปถึงผู้ใหญ่

สำหรับศิลปะในการใช้ภาษาไทย จะขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาให้ถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมกับเวลา โอกาส และบุคคล นอกจากนี้ ภาษาแต่ละภาษายังสามารถปรุงแต่ง ให้เกิดความเหมาะสม ไพเราะ หรือสวยงามได้ นอกจากนี้ยังมีการบัญญัติคำราชาศัพท์ คำสุภาพ ขึ้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นเลิศทางการใช้ภาษาที่ควรดำรงและยึดถือต่อไป ผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรม เรียกว่า นักเขียน นักประพันธ์ หรือกวี (Writer or Poet) เป็นต้น

ดังนั้น ภาษาไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา โดยการกำหนดกันเองว่าแต่ละคำให้มีความหมายอย่างไร ดังนั้น ภาษาในโลกนี้ จึงมีมากมายหลายร้อยภาษา เมื่อภาษาเกิดขึ้นมาแล้วภาษามักจะสะท้อนความเจริญของมนุษย์ผู้สร้างสรรค์ เช่น ภาษาไทย เป็นภาษาที่แสดงให้เห็นถึงคนไทยที่เจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมตั้งแต่โบราณ ภาษาไทยจึงมีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม แต่ศัพท์ที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีไม่ค่อยมี จึงต้องทับศัพท์หรือคิดค้นคำใหม่ในภายหลัง

บรรณานุกรม

บุปผา บุญทิพย์. (2531). *คติชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2517). *สำนวนไทย*. พระนครศรีอยุธยา : วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.

นิตยา กาญจนวรรณ. (2547). *เสน่ห์ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

เรไร ไพรวรรณ. (2551). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

สง่า กาญจนพันธุ์. (2538). *สำนวนไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทยญี่ปุ่น).